

3. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія. За заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В.М., 2019. 400 с.

4. Інклюзивна освіта. Інтегроване навчання дітей з особливими потребами у ЗНЗ. Завуч. 2008. №19–20 (349-350). С. 43-57.

5. Столяренко Ол. В., Столяренко Ок. В., Московчук О. С., Магас Л. М. Створення освітнього середовища для розвитку соціальної компетентності здобувачів освіти через проектну культурно-дозвіллеву діяльність. «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»): журнал. 2025. № 11(57) С. 1354-1366.

Марія Танадай,

здобувачка ступеня вищої освіти «бакалавр» ФПППО

Катерина Достовалова,

здобувачка ступеня вищої освіти «бакалавр» ФПППО

Науковий керівник – ст . викл. Московчук О.С.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА

СІМЕЙ ГРУПИ РИЗИКУ

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується загостренням кризових явищ, що детермінують зростання тенденцій асоціальної та ненормативної поведінки серед учнівської молоді. Дана ситуація зумовлює необхідність переосмислення стійкості триєдиної системи «сім'я – школа – соціум». Одним із ключових чинників функціональної дестабілізації цієї системи є зниження авторитету інститутів родини та освіти, а також їхнє взаємне відчуження в процесі виховання [1, с. 3].

Найбільш вразливою до негативних соціальних впливів є підліткова категорія, яка формує основний масив «групи ризику». Статистичні показники свідчать про критичність ситуації: у середньостатистичному класному колективі присутні кілька здобувачів освіти з ознаками девіації, що виховується

в несприятливому сімейному середовищі. Значна кількість підлітків перебувають на профілактичному обліку, щорічно вчиняє правопорушення важкого ступеня. Це актуалізує стратегічну мету соціально-педагогічного супроводу – превенцію переходу дитини до категорії осіб зі стійкими формами девіантної поведінки [2, с. 45].

Соціально-педагогічна робота з цією категорією є пріоритетним, проте методологічно складним напрямом професійної діяльності. У науковому дискурсі існує варіативність дефініцій: «важковиховувані», «педагогічно занедбані», «соціально дезадаптовані», «діти з відхиленнями в поведінці» тощо. Найбільш інтегративним, хоча й дискусійним, залишається поняття «діти групи ризику» [3, с. 57].

Етимологія терміна «ризик» у цьому контексті вказує на високу ймовірність настання негативних наслідків. Феномен групи ризику доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах[2, с. 142]:

- Соціоцентричний аспект: потенційна загроза для суспільної стабільності та правопорядку, яку можуть створювати представники цієї категорії.
- Антропоцентричний аспект: безпосередні ризики для самої дитини, що полягають у загрозі життю, фізичному та ментальному здоров'ю, а також у відсутності належних умов для повноцінної самореалізації та гармонійного розвитку особистості.

Патріотизм як інтегративна якість особистості охоплює емоційно-ціннісну сферу, моральні переконання та дієве ставлення до національних надбань і природних ресурсів держави. Проте ефективність патріотичного виховання корелює із соціально-економічним контекстом. Зокрема, наявність розриву між декларованими ідеалами та реальним рівнем добробуту створює певні деструктивні чинники для формування громадянської позиції [4, с. 67].

У педагогічній літературі сім'я сприймається як соціальний виховний колектив, оскільки всі зміни, які відбуваються у суспільстві, обов'язково знаходять своє відображення у сім'ї. Життя сім'ї характеризується

багатосторонніми відносинами, і кожен етап її розвитку пов'язані з виконанням певних функцій. Основними функціями сім'ї є: генеративна, соціалізація, економічна, гедоністична. Виділяють також виховну, рекреаційну та психотерапевтичну функції [5, с. 1355].

Сім'я – стійка форма взаємовідносин між людьми, у межах якої здійснюється основна частина повсякденного життя: побут, сексуальні стосунки, народження та виховання дітей та ін. [2, с. 79]. Тому соціальна практика вважає за необхідне виявляти сім'ї з несприятливим психолого-педагогічним кліматом у тому, щоб у подальшому уникнути виховання асоціальної особистості. Група ризику – група, члени якої вразливі або можуть завдати шкоди певним медичним, соціальним обставинам або впливу навколишнього середовища; група, у якій планується проведення чи впровадження програми впливу.

Також під групою ризику розуміють групу осіб, які через певні обставини свого життя більше інших схильні до негативних зовнішніх впливів з боку суспільства та його кримінальних елементів, що призводить до соціальної та психологічної дезадаптації. Оскільки сім'я – це соціальна група, вона може стати групою соціального ризику з низки певних причин чи порушення нормального функціонування, а також під впливом різних умов, що сприяють розвитку патологічних станів [2, с. 213].

До сімей «групи ризику» можна віднести: багатодітні та неповні сім'ї; сім'ї, які мають дітей із особливостями психофізичного розвитку; аморальні, створені та розлучені сім'ї; прийомні сім'ї; сім'ї, обмежені житловими умовами; сім'ї наркоманів та алкоголіків, осіб, які відбували ув'язнення у місцях позбавлення волі; сім'ї, члени яких мають відхилення у фізичному та/або психічному розвитку, та низку інших. Чинник ризику – психогенний чинник змінених (незвичних) умов існування, що характеризуються наявністю загрози життю.

До факторів соціального ризику, які негативно позначаються на функціях сім'ї, можна віднести такі фактори [3, с. 57]:

1) соціально-економічні: низький матеріальний рівень життя сім'ї, нерегулярні доходи, погані житлові умови та ін;

2) медико-соціальні: екологічно несприятливі умови, інвалідність чи хронічні захворювання, шкідливі умови роботи, нехтування санітарно-гігієнічними нормами;

3) соціально-демографічні: неповні чи багатодітні сім'ї;

4) сім'ї з неповнолітніми чи з літніми батьками, сім'ї з повторним шлюбом та зведеними дітьми;

5) соціально-психологічні та психолого-педагогічні: сім'ї з деструктивними емоційно-конфліктними відносинами, педагогічною неспроможністю батьків, деформованими ціннісними орієнтирами;

6) кримінальні: алкоголізм, наркоманія, аморальний та паразитичний спосіб життя, прояв жорстокості та садизму;

Наявність того чи іншого фактора соціального ризику в сім'ї не означає обов'язкового виникнення соціальних відхилень у поведінці дітей, воно лише вказує на велику міру ймовірності цих відхилень. При цьому така ймовірність зростає у міру збільшення кількості чинників соціального ризику сім'ї. Медичні дослідження також показують, що в міру збільшення числа факторів ризику зростає захворюваність дітей на сім'ї [1, с. 6].

Сім'ї «групи ризику» – сім'ї, які ведуть аморальний спосіб життя, що відбивається на соціальному та фізичному здоров'ї членів такої сім'ї. До сімей ризику належать сім'ї, в яких мешкають алкоголіки, наркомани, психічно неврівноважені люди [3, с. 57].

Таким чином, раннє виявлення сімей «групи ризику» та своєчасна допомога їм, а також цілеспрямована робота з неблагополуччям із покоління в покоління є найефективнішими методами профілактики сімейного неблагополуччя. Поряд із необхідністю створення матеріальних умов для виховання дітей у сім'ї – надання матеріальної допомоги малозабезпеченим, багатодітним, неповним сім'ям, створення додаткових робочих місць для підлітків, молоді, для соціального оздоровлення підростаючого покоління

особливо важливим є створення належних соціокультурних умов, що характеризують як суспільство загалом, так і кожен окрему сім'ю [4, с. 92].

Отже, соціально-педагогічна робота з сім'ями «групи ризику» має будуватися насамперед з урахуванням факторів соціального ризику, носити міжвідомчий характер, диференціюватися та координуватися залежно від характеристики сім'ї.

Список використаних джерел

1. Бею Ю. Превентивна робота соціального педагога в умовах НУШ: автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 231 «Соціальна робота». Миколаїв, 2021. 14 с.
2. Козирев М. Соціальна педагогіка: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 352 с.
3. Козубовська І. В., Козубовський М. Р., Палкуш В. П. Організація сприятливого освітнього середовища для дітей групи ризику в США. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород: Говерла, 2023. Вип. 2 (53). С. 56–60.
4. Методи соціальної роботи: Навчальний посібник / МОН України Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини; І.Г. Гончар. Умань: ВПЦ Візаві, 2018. 117с.
5. Столяренко Ол. В., Столяренко Ок. В., Московчук О. С., Магас Л. М. Створення освітнього середовища для розвитку соціальної компетентності здобувачів освіти через проектну культурно-дозвіллеву діяльність. «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»): журнал. 2025. № 11(57) С. 1354–1366.